

7111

ԱՆԻ ԿՈՄՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Պրոլետարնէ՛ր բոլոր երկրներէ, միացէ՛ք.

Վ. ԲՐԱԿԷ

ԿՈՐԶԵՆ ՍՈՑԻԱԼ-ԴԵՄՈԿՐԱՏՆԵՐԸ

329

F-99

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

№ 35

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

№ 35

ՄՈՍԿՎԱ—1920

19577

06.03.2013 329

300

1195-60

F-99

առ

27 SEP 2006

15 JAN 2010

ԿՈՐՉԵՆ ՍՕՑԻԱԼ - ԴԵՄՕԿՐԱՏՆԵՐԸ

(Պ. ԲՐԱՊԷ)

— «Կարգեն Սոցիալ - Դեմոկրատները!»

Որքան լաճախ լաւում է, և դու, սիրելի բժ-
թերացող, անշուշտ արդէն լաճ կը լինիս այս բա-
ցականչութիւնը: Դուցէ և ինքզ հէնց գոչած լի-
նես, կամ գէթ այդ բառերը պատրաստ էին դուրս
թռչելու քո շրթունքներէդ: Այդ Սոցիալ - Դեմոկ-
րատներն, ախար, սաքսափելի մաքդիկ են: Դրանք
չեն միթէ, որ ուզում են յանձնել այն ժմերն,
ինչ որ սուրբ է մեզ համար — և՛ սեփականութիւ-
նը, և՛ պատի, և՛ ընտանիք...

Դրանք չեն միթէ, որ մեղադրւում են խառնակ-
չութեան և սպանութեանց մէջ:

Ո՛վ գիտէ, դուցէ դու էլ հէնց այդ կարծիքին
ես սիրելի ընթերցող, և եթէ ոչ դու, գէթ քո
դրացին: Բայց եթէ դու երբևիցէ ունեցել ես այդ-
պիսի մտքեր և եթէ լաւք կերպով մտածել ես
Սոցիալ - Դեմոկրատների մասին, ապա հաւանական
է, որ եկած լինիս այն եզրակացութեան, թէ դու
շատ քիչ բան գիտես նրանց մասին դու բոլորովին

1003
11558

անհիմն, նոյնիսկ թշնամական զգացմունքներով էիր նայում Սոցիալ-Դեմոկրատների դադափարների վերայ, առանց հաստատ համոզւած լինելու, թէ նրանք անպէտք և անօգուտ բաներ են: Բայց մարդիկ պարտաւոր են դիտենալ իրենց անելիքը և եթէ նրանք մի բան ատում ու մի ալ բան սիրում հետեւում են, ապա և պարտաւոր են համոզւած լինել որ իրենք ազնիւ են վարւում: Երբ ևս սկսում եմ առել մի մարդու, որ ունի վեհ դադափարներ, ևս վառ բան եմ անում: Ուրեմն, սիրելի ընթերցող, արի՛, տեսնենք, թէ ի սկսած քիչ են կամենում Սոցիալ-Դեմոկրատները: Ինչ թւում է, որ ևս բաւական ծանօթ եմ նրանց, և այն մըրքերը ևս այս բողոքիս կառաչարկեմ քեզ, հաւատաւ, անկեղծ են, որովհետեւ, ինչպէս ասում է բանաստեղծը՝ «Սուտ ասողը մտրակի է արժանի»:

Սոցիալ-Դեմոկրատներն ուղում են ամեն ինչ փաշ-բաժին անել: Ահա առաջին բանը, որ հաստատ վերադրում են նրանց:

Իբր թէ, ով ինչ ունի՝ պէտք է բերէ մէջ տեղ դումարն հաւասարապէս պէտք է բաժանւի ընդհանուրին և ամեն մարդ իրաւունք ունի իւր ստացածը դործադրելու իւր ուղածին պէս: Եւ որովհետեւ մէկը ծախսում է շատ, միւսը՝ քիչ, ուստի կարճ ժամանակից կրկին կը գոյտնաչ սեփականատիրութեան նախկին անհաւասարութիւնը:—այն

ժամանակ դարձեալ հարկ կը լինի փաշ-բաժին անել ամեն ինչ: Եւ այդպէս շարունակ:

Ամենից առաջ պէտք է բաժանւեն փողն ու հողը: Հիմա ասա ինչ, սիրելի ընթերցող. դու տեսե՞լ ևս երբեկոց մի մարդ, որ ալդպիսի բան պահանջէր, կամ լսե՞լ ևս, իրօք, ալդպիսի պահանջներ:

Ոչ, դու ոչ տեսել ևս և՛ ոչ էլ լսել: Պահանջեր, որ աշխարհումս ամեն ինչ բաժանւի մարդկանց մէջ, — դա կը լինէր մի մեծ լիմարութիւն:

Ապա մտածիր ինքդ, ընթերցող, ո՞ւմ մէջ պէտք է բաժանւի, օրինակ, երկաթուղին, որի՞ն բաժին ընկնէին բեյլսները, ում՝ անիւները, ում՝ վազօնները... Ամեն մարդ իրաւունք կունենար միևնոյն պահանջը ներկայացնել. լիքը ուրիշ էլ չէր մնալ, բացի ամեն ինչ կտոր-կտոր անելն ու ընդհանուրին բաժանելը: Այն ժամանակ մէկն անւի առանցքը շալակած տուն կը վերադառնար, երկրորդը՝ վազօնի դռան մի մասը, երրորդը՝ տախտակամօր և այլն... Դժամացնելու մէջ ևլ ալդպիսի բաներ դուրս չեն տալիս՝ հողն ու փողը դեռ էլի դուցէ, մի կերպ հնար լինի բաժանել բայց ախար դրանք կազմում են բոլոր ինչքերի մի մասը միայն: Նոյն լսի փողը շրանց ամենաչնչին մի մասն է միայն: Ինչ վերաբերում է հողին, այստեղ հարկ կը լինէր ունենալ այնքան շինութիւններ, որքան մասերի կը բաժանւէր հողը և այդ աներից

իւրաքանչիւրի տէրը պէտք է ունենար այն բոլոր միջոցները որոնք անհրաժեշտ են իրենց հողը մշակելու համար: Ուրեմն հողի բաժանումն անկախ է ի է, և Սոց. - Դեմոկրատները շատ լաւ գիտեն, որ այդպիսով ոչ ոքին և ոչ մի օղնաւթիւն հասցրած չեն լինի: Փրանսիական մեծ չեղափոխութեան ժամանակ, 1789 թւին, յոյս կար երջանկացնել Փրանսիայի գիւղացիներին, բոլոր կալաւածքները բաժանելով նրանց մէջ: Բայց ի՞նչ զոյացաւ զբանից, այն—որ այսօր Ֆրանս. գիւղացիներն այնպէս թշուառ են, որ նրանցից միլիոնաւորներ ապրում են ողորմելի տնակներում և հազիւ հազ քաղ էն տալիս իրենց գոյութիւնը:

Սակայն միթէ աւելի՞ նախանձելի է գերման. միջին գիւղացու դրութիւնը. այդպէս կարելի է հաշուել միայն խոշոր սեփականատէրերին—գերման. գիւղացիներէից ամենաանշան մի մասին: Մանր հողագործները ստիպւած են լարել իրենց բոլորը ոչ ժերը և աշխատել, որպէսզի կարողանան իրենց տնակն ազատել պարտատիրոջ ձեռքից և այդ բանը միշտ էլ չէ յաջողում նրանց: Դրա պատճառն այն է, որ գիւղատնտեսական ներկայ դրութեամբ այն ժամանակ միայն կարելի է իսկապէս բաւարար արդիւնք ստանալ հողից, երբ ձեր ձեռքին ունէք որեւէ մեծ հողաբաժին և մշակում էք կատարելագործւած միջոցներով: Այդ բանը շատ լաւ հասկա-

նում և հէնց այդ էլ քարոզում են Սոց. - Դեմոկրատները. հողը բաժանելու մասին մտածել անգամ չեն ուղում նրանք և դեռ բոլորովին հակառակը են անում: Նրանք պաշտպանում են այն հայեցակէտը, թէ կրգայ ժամանակ, երբ ամեն մի գիւղի ժողովուրդը կըմիանալ և ընդհանուր պիտեքով կըմշակէ հողը, անշուշտ, առաջնորդւելով բնական օրէնքներով, որովհետեւ նրանք ուրիշ կերպ չեն կարող գիմանալ խոշոր հողատէրերի մրցակցութեան, որոնք զինւած են բոլոր միջոցներով: Այդպէս ուրեմն, ինչ որ խօսւում է Սոց. - Դեմոկրատների մասին, իբր թէ նրանք ուղում են հողը բաժանել,—մենք այո բոլորը համարում ենք սուտ, Սոց. - Դեմոկրատներին հակառակորդներն այդպիսի սուտ լուրեր տարածելով ոչ միայն խաբում էին գերման. գեղջուկներին, այլ և խորապէս վիրաւորում նրան: Վերջինս սակայն այնքան չի մարչէ, որ կարելի լինի երկար ժամանակ խաբել նրան: Ուրեմն հողի բաժանման առաւելները ոչ մի հիմք չունին, իսկ փողի վերաբերմամբ ես կը պատմեմ ձեզ սրանից 50 տարի առաջ, յերիւրած մի անեկ. գում: Ահա.

Պատմում են, որ իբր թէ 1848 թւին, մի անգամ պարոն Ռօտշիլդը զբօսնում էր Փրանկֆուրտ (Մայնի վրայ) քաղաքում: Երկու «բանաւորներ» մօտեցան նրան և ասացին.

—Պարոն, Ռօաշիլդ, դուք հարուստ մարդ էք: Մենք ցանկանում ենք, որպէսզի դուք ձեր ունեցած կարողութիւնը փայլաժին անէք: Պ. Ռօաշիլդը անվրդով, բարեհաղութեամբ հանեց իւր զրամապանակն և ասաց.

—Կազով չափ ուրախ եմ, մենք հէնց այժմ էլ կարող ենք ձեռնարկել այդ գործին. հաշիւը շատ պարզ է. — ես ունիմ 40 միլիոն դուլլէն (այդ բառերը լսելիս «բանւորները» սասաիկ ուրախացան), իսկ մեր Գերմանիայում կան 40 միլիոն զերմանայիներ, հետևարար խրաքանչիւր գերմանացու բաժին է ընկնում մէկ դուլլէն. ահա, ուրեմն, ստացէք ձեր բաժինը: Եւ այդ խօսքերն ասելով՝ նա աւելց բանւորներին մէկ-մէկ դուլլէն. բանւորներն ապշած՝ երկար ժամանակ շուռ էին տալիս իրենց ստացած փոքր ձեռքերի մէջ, մինչդեռ Ռօաշիլդը զւարթեքեա շարունակում էր իւր զրօսանքը:

Փողի բաժանումն, ինչպէս տեսնում էք, անհեթեթութիւն է: Ով փոքր իշատէ կը լծափանցէ խնդրի խորը, նա հեշտ կը համոզւի որ Սօց. - Դեմօկրատ կուսակցութեան պատկանող մարդկանց զանգւածը չէր կարող այդպիսի անմեղ ձգտումներ ունենալ: Յիմար մարդիկ, պարզ բան է, կան աշխարհումս, բայց խօսիմար չեն այն բոլոր 3,010,771 հոգին, որոնք վերջին բախստագի ընտրութիւնների միջոցին իրենց ձայնը տւին Սօցիալ. - Դեմօկրատ-

ներին: Երեւի այդտեղ մի թիւ ըրմացութիւն կայ. Սօց. - Դեմօկրատների նպատակներին հետ ծանօթանալու համար երբ զիմէք նրանց լրագրներին, ժողովներին, հեղինակութիւններին (գրքերին), այն ժամանակ կը համոզւէք, որ նրանք ոչ միայն չեն միտածում բաժանուածն առաջ բերել, այլ ընդհակառակն ուղղւած են յայնչացնել նրան: Իրօք դա մի փոքր տարօրինակ է հնչում, բայց իրողութիւն է: Նրանց կարծիքով այժմ բաժանումն հոսեւ է իր դադարեցումն և տեղի է ունենում ամենամանադար կերպով:

Մտածեցէք մի քովէ այն դեմաքներին մասին որոնց կարողացել են տիրանալ զանազան բաղդախնդիրներ և որոնք, սակայն, չ'նայած զրան, վախելում են համարիա ընդհանուրի պատիւն ու յարգանքը: Իսկ որքան արհեստաւորներ, դիւղացիներ, պաշտօնեաներ, բանւորներ՝ շնորհիւ դրա՝ կորցրել են իրենց համեօտ քրտինքով շահած կարողութիւնը, բայց միայն Սօց. - Դեմօկրատները չեն, որ պընդում են թէ ներկայումս տեղի է ունենում բաժանումն և այն էլ խիտ անարգար եղանակով: Միլլ անունով անգլիացին-ամենայայտնի զիտնականներից լինելով միաժամանակ հակառակորդ սօցիալիզմի, որի անունն հռչակւած է աշխարհի բոլոր ծայրում, — այդ մարդն, ահա, հետեւեալն է իւր զրքերից մէկում գրում.

— «... Ինչպէս տեսնում էք, այժմ մարդ-
կային աշխատութեան արդիւնքն երբ
բաժանւում են համարեայ ներհակ
ուղղութեամբ աշխատանքի տեսակէտից,
բայ որում ամենամեծ բաժինն հասնում է
այն մարդկանց, որոնք երբէք չեն աշ-
խատել կամ, նայելով ստացած բաժնի
մեծութեան, նրանց, որոնց, աշխատանքը բո-
լորովին չնչին է և այդպէս շարունակ: Ուրիշ
խօսքով, որքան դժւար ու դժոխանելի է
դառնում աշխատանքը, այնքան նւազում է
վարձատրութեան չափը, այնպէս որ
ամենածանր և ամենայնգոյնեցողիչ
ֆիզիքական աշխատանքով հաղիւ-
ձեալ է բերւում կենսական ամենա-
տնհրաժեշտ իրերը»: Սարսափելի է այդ,
այնպէս չէ: Սիրելի բնթերցող, միտդ բե՛ր այն դէպ-
քերը, որոնց վիպնս եղել ինքդ, մի՞թէ այդպէս
չէ իրականութեան մէջ: Անշուշտ: Նրանք, որոնց
համար կեանքը անընդհատ հաճելիների ու վայելե-
լների մի ծով է և որոնք ամեն օր նորանոր «հա-
րստութիւններ են թաղում», դրանք դուցէ ամբողջ
իրենց կեանքումը ոչ մի օգտակար դործ չեն կա-
տարել,— նրանք առանց աշխատանքի իւ-
րացնում են ուրիշի աշխատութեան
պտուղները: Այժմ էլ հայացքդ դարձրու նրանց

վրայ, որոնք «իրենց ճակատի քրտինքով են ու-
տում իրենց հացը»: Նայիր աշխատաւորին,
որը պարտաւոր է աշխատել, ծախել իր աշխատան-
քը: Եթէ նա վարպետ, ժառան և ուժեղ է և քնդ-
սկիւն բաղձն էլ չի դաւանել նրան, ապա դու-
ցէ՛ նա կարողանայ սե օրւան համար մի քանի կո-
պէկ հետ դրել, բայց բանւորների մեծ մասին այդ
էլ չի յաջողում, չնայած նրանց դառն աշխատան-
քին:

Նեղ օրերին, երբ հարկ է լինում հրաժեշտ
ապա աշխատանքին, նրանք նոյն աղբառն են ֆուս-
ինչ որ էին դործն օկսելիս. քիչ չեն և այնպիսի-
ներք, որոնք, չը նայած նրանց անդուլ աշխատան-
քին, չեն կարող փրկել և փրկել իրենց ընտանի-
քը քաղցի ճանկերից:

Մտիր Սիլիզի, Սաքսոնի, Րէյնի ավիերը կամ մեր
չքնաղ հայրենիքի այլ կողմերը և կտեսնես բոքիկ,
կիսամերկ մարդիկ, որոնց խորն բնկած աչքերն ար-
տալայտում են վատեցնող սարսափի բոլոր խորու-
թիւնները, և եթէ դու մօտից ծանօթանաս կտես-
նես՝ նրանք աշխատող, ժառան մարդիկ են և որ կան
դեռ հաղարներ, որոնք դտնում են միւսնոյն ան-
նախանձելի վիճակում: Նրանք բազմաթիւ են և դիւ-
ղում և քաղաքներում: Հապա ծառայողների
ահադին մեծամասնութիւնը: Մի՞թէ սրանք աւելի
լաւ դրութեան մէջ են, քան այնպէս ասած, «ինք-

նազրուխ» մշակները, կամ շատ կը գտնէք անպիսի ծառայողներ, որոնք ամենահամեստ կեանք փոքր լով հանդերձ կարողանային իրենց ոտնկէ մի մասը լեւ զցելու, մինչդեռ նրանք, մեծաւ մասամբ, անդադար և չարաչար աշխատում են: Ամենազառն աշխատանքն ընկնում է ստորին ծառայողների վրայ, որոնք սակայն ստանում են խիստ չնչին վարձատրութիւն: Որքան աւելւանում է ոտնկէր անքան էլ պակասում է ծառայողի աշխատանքը— կան ծառայողներ, որոնք ստանում են մեծ ուժի կ և կատարում են խիստ քիչ գործ:

Ապա ի նկատի ունենալ արհեստաւորներին: Այստեղ էլ շատ քչերն են ապահով զրութեան մէջ. այո, շատ քչերն են, որ կարողանում են պահպանել իրենց փոքրիկ գործի ինքնուրոյնութիւնը և զո՛հ չգնալ խոշոր գործ անողների և արհաւիրում վաշխառուների մրցակցութեանը: Հազարաւոր արհեստաւորներ ընկնում են այդ կռում, կորցնում իրենց ինքնուրոյնութիւնը և դառնում վարձու աշխատաւորներ: Արհեստը վաղժւոյ կորցրել է իւր արժէքը. մի մեծ գործարանատէրը լաւական է՝ հարիւրաւոր մանր արհեստաւորներ ջրնջելու, զրկելու նրանց աշխատանքից, գոյութեան պայմաններից:

Այժմ նա միայն կարող է գոյութիւն պահպանել, զիմանալ անողը մրցակցութեան, ով կարող է

մեծ կարողութիւն, խոշոր կապիտալ դնել կշեռքի թաթին (նժարին) մէջ:

Այդպէս է և առեւտրի մէջ: Մանր առեւտրականների գործերը վատ են գնում, մինչդեռ խոշորներն օր աւուր հարստանում են, միշտ խոշորը կուլ է տալիս փոքրերին:

Նոյն բանն է և գիւղումը: Մանր հողագործն հազիւ մի կերպ կարողանում է ձայրը ծայրին հասցնել և այն էլ խիստ դառն աշխատանքով. շատերին այդ էլ չի յաջողում:

Եթէ կամենաք մի խօսքով բնորոշել գիւղացու զրութիւնը ամենուրեք, ի բացառել խիստ հազադէպ բացառութիւնները, պէտք է ասէք. «գիւղացին աղքատանում է»: Այստեղ, մանաւանդ անրերրի տարիներում, տներ է քանդում տղրուկ վաշխառու: Մեր աչքի առաջ տեսնում ենք ամեն օր, թէ ինչպէս մի քանի, յաճախ և բազմաթիւ օջախներ անցնում են մէկի ձեռքը, թէ ինչպէս մանր հողագործների հողերն օր ըստ օրէ անցնում են խոշոր հողատէրերի ձեռքը. սրանք են միայն, որ իսկապէս կարող են օգտուել գիւղատնտեսութիւնից:

Այդպէս ուրեմն, մենք տեսանք՝ այն ամենը, որոնք ամենալին ժրջանութեամբ աշխատում են գիշեր-ցերեկ, չեն կարողանում կարողութիւն ձեռք բերել և յաճախ ենթակալ են զրկանքների, կրում

են վիշտ, հոգս և նեղութիւն անվերջ: Բայց հէնց միեւնոյն աշխատող ժողովուրդն է, որ արտադրում է այն բոլոր հարստութիւնները, որոնք բաժին են ընկնում երբէք չաշխատող մարդկանց, կամ այնպիսիների, որոնց աշխատանքն այնքան աննշան է, որ չարժէ լիշել անգամ:

Անդուլ աշխատաւորները բաժինն է մի թերմաշ գոյութիւն, իսկ ոչ մի բարի գործ չկատարողներին՝ աշխարհի բոլոր բարիքները: Արդար կարգ է այդ: Ոչ և ոչ!

Անգլիական կառավարութիւնը մի անգամ հաշուել տւեց, թէ անգլիական ժողովրդի ընդհանուր եկամտի որ մասն է հատնում աշխատաւորներին՝ և որը՝ չաշխատողներին ձեռքը:

Ինչ ես կարծում, ընթերցող, ինչ հետեանք ձեռք բերւեց.— աշխատողներինց կազմւած փոքրամասնութիւնը տիրանում էր ընդհանուր եկամտի կէսից աւելին, իսկ անդլիական աշխատաւոր դասերին ընդհանուր չաշխատողներին ձեռքը: Իրենց արտադրած հարստութեան փոքրիկ մասը:

Եւ մի կարծեք, թէ Դերմանիայում աւելի լաւ բաժանումն է տեղի ունենում— ոչ! Այստեղ էլ նոյն բանն է կատարւում, ինչ որ Անգլիայում. ցաւալին այն է միայն, որ մեղանում դեռ ես չգտնեց մի իշխանութիւն, որ ցանկար հետեւել Անգլիայի օրինակին— հաշուի առնել մի անգամ: Հա՛, ի՞նչպէս,

ընթերցող, հաւանում ես այդպիսի բաժանումը: Անշուշտ ո՛չ և ոչ մի դէպքում այդ բանը չիարդարացնի նա՛, որի կրծքի ներքեւ օրտ կայ և բարտաւում է...

Որքան էլ անէծք կարդան սոցիալ-դեմոկրատների հասցէին, էլի սոցիալ-դեմոկրատներն այս կէտում իրաւացի են:

Այսպէս շարունակւել չէ՞ կարող ախար. սա մի ռարստիւնի անարդարութիւն է, որին պէտք է արմատախիլ թնկի: Սոց.-դեմոկրատները ոչ թէ իւրաքանչիւրն իրա աշխատութեան արդիւնքն ստանալու դէմ է կռւում, ինչպէս կարծում են ոմանք,— բաւ լիցի՛, այլ հէնց այդ աշխատութեան արդիւնքն է, որ պաշտպանում են սոց.-դեմոկրատներին ընդդէմ այն փոքրամասնութեան, որոնք ոչինչ կամ համարեա ոչինչ չեն անում, մինչդեռ տիրում են ուրիշներին վաստակին, որով և «առթւծի բաժինն» ստանում: Սոց.-դեմոկրատներն առանց աշխատանքի ձեռք բերող վաստակին դէմ են կռւում և ձգտում են աշխատաւորներին սեփականութիւնը դարձնել բոլոր նրանց վաստակածները:

Պարզ բան է, որ նրանք շատ հեռուն են դնում իրենց ձգտումներով: Իհարկէ, շատ սիրուն բան կը լինէր այնպէս թնկի, որ բոլոր աշխատաւոր

մարդիկ աղաա լինելին հոգսերից ու կարիքից և, բնութագրաւոր, մինչև այսօր չաշխատողները հարկադրւած լինելին իրենք էլ աշխատելու:

Ա՛խ, այո՛, խիստ ցանկալի բան կլինէր այդ...

Բայց չէր լինի՞ թէ սօց-դեմօկրատները հակառակ են սեփականատիրութեան, արդեօք նրանց կողմից վտանգ չի՞ սպառնում այն ամենին, որոնք որևէ սեփականութիւն են ձեռք բերել— թերևս դառն աշխատութեան և զրկանքի միջոցաւ: Համայնականներ չմն արդեօք նրանք:

Սրանք այնպիսի հարցեր են, որ արժէ բաղմակողմանի կերպով քննութեան առնել:

Մեզ անհրաժեշտ է ամենից առաջ պարզել երկու բան. — Ի՞նչ է համայնականութիւնը (կոմունիզմ) և ի՞նչ սեփականատիրութիւնը:

Սակայն, նախ քան այդ, մի նկատողութիւն: Հետաքրքիր է այն երևոյթը, որ մարդիկ ամենից շատ այն ժամանակ են տաքանում, երբ նրանց հասկացողութիւնն և երբ տարբերւում են իրարից: Երբ խօսք է լինում այն մասին, թէ այս կամ այն մարդու հասկացողութիւնն այս ինչ դործի վերաբերմամբ աշդա՞ր է այդ ժամանակ մարդիկ սկսում են տաքանալ, ոգևորւել, եթէ նոյն իսկ իրենք որևէ առաջնութիւն չունին քննել, դործի հետ: Երբեք այդ կարգի վեճերն ստանում են լայն ծաւալ: Բաւական է չիշել քրիստոնեայ պատկերա-

մարտներին կամ իրկնականութիւններին (անարաւթիսթ), Յովհաննէս Լէյտէնի աղանդը: Ծագւե՞լ է և այժմ մանաւանդ համայնականութեան դադարաբր (հասկացողութիւնը):

Ուրիշի աշխատանքով ապրող դատարկագորտներն այնքան և այնպիսի սուտ լուրեր են տարածել համայնականութեան մասին, որ մարդիկ մեծաւ մասամբ կոմունիստ (համայնական) ասելով հասկանում են՝ անպիտան, լրբեր և ուրիշ ոչինչ: Բաւական է՝ խօսք բացանէք կոմունիզմի մասին, որպէսզի դատապարտութեան կնիքը դրօշմեն ձեր ճակատին: Այլևս ոչ ախանչ են դնում ձեզ, ոչ տեսնում և ոչ էլ դատում, — վնիդը մէկ է՝ անիծեալ լինի՛:

Յայտնի հասարակական դործիչ Ֆէրդինանդ Լասսալին մի անգամ նախատական լանդով ասաց մէկը.

— Դուք սօցիալիստ էք (սօցիալիստ և կոմունիստ, իսկապէս միևնոյն բանն է):

Նա ա՛յդ խօսքով ուղում էր ջախջախել Լասսալին և, իրօք, այդ խօսքի վրայ հասարակութիւնը աստիճանաբար դրդուեց: Լասսալի դէմ զրկուած էին հասարակութեան քաղաքական նախապաշարութիւնները, որոնք կրօնական նախապաշարութիւններից աւելի թուեց են...

1003
1158

Ահա թէ ինչու շատ դժւար է այդ կէտի մասին խօսելու: Բայց ընթերցողը, որ ուշադրութեամբ հետեւել է ինձ մինչև այստեղ, երբէք չի դռնի՝ անխճեալ լինի, լուրջ և ազնիւ կերպով կը փնտռէ այդ հարցի պատասխանը: — Ի՞նչ է համայնականութիւնը:

Եթէ մենք մի հայեացք դրենք մեր շուրջը, կը տեսնենք բազմաթիւ բարեգործական, օգտակար հաստատութիւններ, որոնք հիմնաւ ինչ շատերի կամ ընդհանուրի ձեռքով: Մի տեղ հիմնուած է շրահեղձներին ազատող ընկերութիւն, մի այլ տեղ հասարակութիւնը դպրոցներ է շինում կամ պետութիւնը խնուղի անցկացնում:

Առօրեայ կեանքում աճեն մէկը մտածում է սոսկ իր անձնականի մասին, բայց լիշեալ դէպքերում մտքդիկ միանում են որեւէ ընդհանուր նպատակի շուրջը: Փորձերը ցոյց են տւել, որ այդպիսի միութիւններն անողայման օգտակար են մարդկանց համար: Ով փոքր ի շատէ կմտածէ այդ առթիւ, նա անշուշտ կը համոզուի, որ իւր սեփական երջանկութիւնը որոշ չափով կախուած ունի այդ կարգի հանրօգուտ հաստատութիւններից: Ինչ կը լինէր մեր վիճակը առանց կարգին ճանապարհների, առանց դպրոցների, որոնք շինւած են ի հաշիւ ընդհանուրի (սքսան էլ և օսանմանափակ լինեն դրանք մինչև այսօր): Որքան լիմար բան կը-

լինէր, եթէ յանկարծ վերջ տրւէր սպանութեան ընկերութիւնների գոյութեանը, որոնց նպատակն է՝ բազմաթիւ մարդկանց ուսերին դրել այն աղէտը, որ առանձին մի անհատի վրայ ընկնելով չափից դուրս կը ճնշէր նրան, դուցէ և բոլորովին քայքայէր: Այստեղ չարելի է թւել դրանց նման հազարաւոր հիմնարկութիւններ, բայց հասարակական լիշեալ հիմնարկութիւններն էլ բաւական են մի դադափար տալու ընթերցողին:

Բոլոր այդ հաստատութիւնները սօցիալիզմի մասնիկն են: Սօցիալիզմն սւրբիշ բան չէ, եթէ ոչ շահերի ընդհանրացման սկզբունքը:

Ամենօրեայ կեանքում իւրաքանչիւրն իրա սեփական «շահն է մտածում» թէկուզ ի հաշիւ իւր մերձաւորի. այստեղ տիրապետում է բացարձակ, սառն ալլանդակ եսականութիւնը (égoïste):

Կերպասեղէնի և մանեկու վիթխարի դործարանները հազարաւոր մանր արհեստաւորների զրոյեցին աղքատութեան գիրկը. ո՞վ է հարցնողն ալլես, թէ ինչու մէկ դործարան թշւառութեան է մատնում հարիւրաւոր աշխատող, երջանիկ մարդկանց: Ո՞վ է հարցնում, թէ ինչու կօշիկեղէնի մեծամեծ դործարանները թշւառացնում են անթիւանհամար կօշիկարներին:

Բայց այդ հարիւր հազարներն ու միլիոնները ծառայում են նոյնպէս որպէս միջոց իրենց տէրերի համար նոր հարստութիւն ղիղկու, այդ հարիւր հազարներն ու միլիոններն աւելանում են, բարդւում, մինչդեռ նրանց տէրերը մատր մատին չեն խփում:—այդ գումարները ծառայում են որպէս կամուրջ, որի վրայից, ուրիշներն, աշխատաւոր մարդկանց աշխատանքի պրտութունները դալիս ընկնում են այս սակաւաթիւ մարդկանց ձեռքը միայն այն պատճառով, որ նրանք արդէն հարուստ են:

Այսպէս կարելի է արտայայտել այդ բանը.— նրանց տիրապետութիւնը դառնում է դրամագլուխ (կապիտալ): Չէնց այդ է այն գլխաւոր կէտը, որի դէմ կռիւ է մղւում: Հարստութիւնն այն յատկութիւնն ունի, որ դառնում է կապիտալ և հնարաւորութիւն է տալիս ոչինչ չանող մարդկանց ստանալու աշխատաւորների աշխատանքի արդիւնքը. ներկայումս ամբողջ հասարակութեան եկամուտն այնպէս է բաժանւում, որ այդ եկամտի մեծ մասը բաժին է ընկնում ոչինչ չը շինողներին, և ընդհակառակն նրանք որոնք կատարում են ամենադաժան, ամենածանր աշխատանքները՝ հազիւ հնարաւորութիւն ունեն բաւարարութիւն տալու իրենց ամենաանհրաժեշտ կարիքներին:

Խիստ դառն է ժողովրդի ահադին մեծամասնութեան վիճակը, միաժամանակ սակաւաթիւ մարդիկ անթիւ հարստութեան տէր են: Ահա թէ որտեղ է հարցի էութիւնը: Մեռած սեփականութիւնը խլում է կենդանի աշխատանքի ձեռքից նրա պտուղները: Եւ քանի որ աշխատանքն ունի սեփականութեան անժրխտելի իրաւունք իւր արդիւնքների վրայ, ուստի և մեռած սեփականութիւնն յայտնում է կենդանի աշխատանքի սեփականութեան թշնամին: Ահա այստեղից կապիտալի և աշխատանքի մէջ ստեղծւած է զօրեղ մի պայքար:

Այստեղ մենք հնարաւորութիւն ենք ստանում միւս կողմից պատասխանելու և վերօղիշնալ հարցին, թէ ինչ բան է սեփականութիւնը: Մենք վերեւում սեփականութիւն անանցինք այն, որին տիրում է մէկն ու մէկը, բայց դա միակողմանի արտայայտութիւն է:

Այժմ մենք կը դիմենք այն հարցին, թէ ո՞ւմ սեփականութիւնը պէտք է լինի այն, ինչ որ արդիւնաբերում է աշխատաւոր մարդկութիւնը ամեն օր: Մեր օրերում այդ բոլորի մեծ մասը, իւրացնում է մեռած սեփականութիւնը՝ մարդկութեան ստաւար մեծամասնութեան թողնելով, (ովքեր էլ և լինեն դրանք—մշակներ, պաշտօնեաներ, զիւղացիներ, արհեստաւորներ) միայն

ամենաօգնական մի մասը բոլոր արդիւնաբերութեան արժէքին։ Այդ թշուառ աշխատաւորներին այնքան փոքր բաժին է ընկնում, որ նրանք հաղիւ մի կերպ ծալրը ծալրին են հասցնում, վարում են ամենախղճալի կեանք և հնարաւորութիւն չունին օգտւելու մեր դարի քաղաքակրթութեան պատուհանից։ Մեծ, խիստ մեծ բաժինն ընկնում է մեռած սեփականութեանը։

Հետաքրքրւում է արդեօք վաշխառուն, թէ ինչ վիճակ է սպասում իրա ազատութեան թշուառ զոհերին։ Կամ հետաքրքրւում է արդեօք ընկերութեան հիմնադիրն այն բանով, թէ ի՞նչ են լինում բաժնեատերերը (ակցիոներ), երբ կորչում է՝ դառն աշխատանքով դատած՝ նրանց սեփականութիւնը։

Երբէ՞ք և ոչոք չի մտածում այդ մասին և ինձ թւում է նոյնիսկ, որ նա, ով մեր ժամանակներում իւր «գործերի» հետ առնթերակից չի մտնում և մերձաւորի շահերը, — ալգալիսին ենթարկում է ծաղր ու ծանակի։

Ամենաւերք եսականութիւնն է տիրում։ Ամեն մէկն աշխատում է իւր անձնական երջանկութեան համար և չի հետաքրքրւում այն բանով, թէ արդեօք ինքն օտնատակ չէ՞ տալիս ալլոց երջանկութիւնը։

Ինչ հարկ կալ ուրիշի մասին, բաւական է, որ ես լինիմ երջանիկ։

Ձեռքած, սակայն, որ ամենաւերք իշխում է եսականութիւնը այնուամենայնիւ մարդկանց ընդհանուր շահերը երևան են դալիս խիստ զօրեղ թափով։ Մարդիկ հետզհետէ աւելի և աւելի են համախմբւում իրենց ընդհանուր շահերի շուրջը, հետզհետէ կազմում են ընկերութիւններ, աւելի ընդարձակում և աւելի խորն է գնում պետութեան և հասարակութեան դերժողութիւնը։

Մի ժամանակ ո՞ւմ մտքից կանցկենաց, թէ այնքան ընկերութիւններ կրկազմեն, ընդհանուր և ալլադան նպատակներով։ Ում մտքիցը կանցկենաց, թէ մի օր երկութեւդին պապոս կըզործէ աշխարհի շուրջը, թէ հեռադրներն անհաւատալի արագութեամբ կըհաղորդեն մեր ցանկացած տեղեկութիւնները ամենահեռաւոր տարածութեանց վրայ։

Երևակայե՛լ էր արդեօք ո՞վեիցէ պոստային հաղորդակցութիւնն իւր այսօրւայ զարմանալի չառաջադիմութեամբ։ Ո՞վ կարող էր մտածել այսօրւայ լուսաւորութեան կամ ջրմուղների մասին...

Եւ այդ բոլորի մէջ էլ ընկերվարականութեան (սօցիալիզմի) տարրերն են պարտակում։ ալլա ամենի մէջ շահերի ընդհանրացումն է երևում, որն չափա ծանր կուի մղելով բացարձակ եսականութեան դէմ դուրս է դալիս չալթական...

Ընդհանուր շահերի պաշտպանութիւնն օրրոտօրէ աւելի և աւելի լայն ճանապարհ է բացում

իրա համար և որքան էլ մարդիկ անիծեն սօցիալիզմը՝ նրանք չըզնան այդ մանաստարհով: Ընդհանուր շահերն սկսում են ամեն տեղ դեր խաղալ և այնքան ծաղրւած ու «ստորացրած» ընկերվարականութիւնը՝ իւր դլուխն հպարտ վեր-վեր բռնած՝ խղթական թափօրով անցնում է լայն, մարդկային յարաբերութեան բոլոր դժերի:

Ով ինքն իրան յայտարարում է թշնամի ընկերվարականութեան, նա թշնամի է հասարակական շահերի, թշնամի մարդկութեան: Եւ ով կամենայ ոչնչացնել ընկերվարականութիւնը, նա պէտք է ամենից առաջ քարուքանդ անէ ճանապարհները, խճուղիները, դպրոցները, եկեղեցիները, պէտք է աւերէ հասարակական այդիներն ու դրօշապրները, լողարանները, թատրոնները, շրմուղները, դադային լուսավառութիւնը, բոլոր հասարակական շինութիւնները, բոլոր պետական և դատաստանական հաստատութիւնները, բոլոր հիւանդանոցները, աղքատանոցները, պէտք է քարուքանդ անէ երկաթուղիները, հեռագիրը, պոստը, որովհետեւ այդ բոլորը կրում են իրենց վրայ ընկերվարականութեան սաղմերը: Ընկերվարականութիւնը ոչնչացնել անկարելի է. ինպէս եսականութիւնը, այդպէս և ընկերվարականութիւնը մարդկային բնութեան հետ բացւած են և ամեն մէկը ձեզանից կարող է համոզել այդ բանում: Այս բոլորի մենք արդէն

մօտենում ենք համայնականութեան, մեր առաջադաները լայն-լայն բաց արած՝ դիմում ենք դէպի նրա նստահանգիստը:

Եւ տարակոյս չկայ, որ մարդկութեան ահադին մեծամասնութեան համար կը դալ մի սրբադան օր, երբ ընդհանուր շահերը, բոլորի շահերը կը դառնան մեր յարաբերութիւնների չափիւր, երբ եսականութիւնը տեղի կը տալ համայնական բարօրութեան:

Երբ հացի կապալառուն վարձում է ամբողջ երկաթուղիները և թող չի տալ հացի մօտքն այն տեղ, ուր նորա սուր կարիքն է զգացւում, երբ այնուհետեւ թշուառ մարդիկ հարկադրւում են կամ ստորափելի գներով ձեռք բերել հացը և կամ սովի ճիրաններում ամնչել քաղցից և երբ, վերջապէս, կապալառուն օգտւում է ընդհանուր կարիքից իւր կարողութիւնը կրկնապատկելու համար, կամ երբ ապրանքի տէրը գերադասում է փչացնել իւր ապրանքը, քան թէ ծախել ընթացիկ գնով, — այդ եսականութիւնը վնասում է հասարակութեան շահերին և, որ կը դալ ժամանակ, երբ ընդհանրութեան շահերը եսականից վեր կը դասուեն: Եւ այն ժամանակ ամենքի համար լաւ կլինի, բացի նրանցից, որոնք մինչև այսօր առօք-փառօք ապրել են իրենց մերձաւորներին հաշւին:

— Այո, բոլորովին ճշարիտ է — ես լսում եմ իմ

բնթերդողներին մի քանիսի բացականչութիւնը, —
այդ դէպքում մենք էլ կը լինենք սոցիալիստ. բայց
այստեղ խօսքը վերաբերում է «կոմմունիզմին»,
որին ուղղում են հասնել սոցիալ-դեմոկրատները —
սեփականատիրութեան վերաբերեալ կոմ-
մունիզմին. իրաւ է, այստեղ բաժանման մասին
խօսք չկայ, բայց սեփականութիւնը վերանայու է
և հենց այդտեղ է դալթոնիզմի թաւաճումը Դրանից
չոք մենք քչինչ չաւնենք ձեռք դնուի:

Այժմ ուշի ուշով հետեւենք այդ հարցին, թէ
արդեօք Սոցիալ-դեմոկրատներն ուղղում
են ոչնչացնել սեփականութիւնը:

— Ի՞նչ բան է սեփականութիւնը:

— Այն, որին տիրում է այս կամ այն
անհատը, ինչ որ կաղմում է նրա գոյքը:

— Լաւ. բայց երբ են սոցիալ-դեմոկրատները
կռիւ յայտարարել Կարապետի կամ Յովհաննէսի գոյ-
քին, գոյութիւն ունի, դէժ մի հատիկ սոցիալիս-
տական գործ, որով նրանք գիպէին մասնաւոր
մարդկանց սեփականութեանը: Իսկ այդ երբեք այն-
քան էլ արդաւոյց բան չէր լինիր թէ մենք ուշի
ուշով քննենք, թէ այս կամ այն մարդը ինչպէ՞ս
է ձեռք բերել իւր կարողութիւնը, ապա անտեղի
լինիլ վերջէն Նրանից տիրապետութիւնը: Եւ
աւելորդ է միամարտութիւններ բերել այստեղ.
Թող իւրաքանչիւրն աչքի առաջ ունենայ իւր շը-

ջակայքը և սեփական փորձերից կրնամոզել աւելի
լաւ: Բայց սոցիալ-դեմոկրատները երբեք պահանջ
չեն դրել այդ և դրա նման սեփականատիրութեան
(գոյութիւն ունեցող անձնական սեփական-
ութիւնը) կարգերը վերաքննելու կամ ուրիշ
կերպ տնօրէնելու մասին: Երբեք և ոչ մի տեղ: Ով
այդպիսի բան կը վերադրէ սոց-դեմոկրատներին՝
այդպիսին կամ ծանօթ չէ, ինչպէս հարկն է, հար-
ցի հետեւ կամ գիտակցաբար ստում է:

Սոց-դեմոկրատները կարծիքով զրազուել այն
հարցով, թէ ով ինչպէս է ձեռք բերել իւր կարո-
ղութիւնը՝ դուք աշխատանք կրլինի:

Նրանք մաղաչափ չեն նախանձում պարոն
Ռոդչիլդին (Փրանկֆուրտում-Մայնի վրայ), որ ունի
40 միլիոնի կարողութիւն, այժմ գուցէ և աւելի:

Նրանք մաղաչափ չեն հետաքրքրւում պարոն
Բլէյսլէդերի կարողութեամբ (Բերլինում) և նրա
«բարեկամներով»:

Նրանք, անտարակոյս, ուշի ուշով հետեւում են
սեփականատիրութեան պայմանների մէջ տեղի
ունեցող մշտական փոփոխութիւններին և ուսում-
նասիրում են այդ փոփոխութիւնների պատճառ-
ները. — ատարակոյս չկայ, որ նրանք կրգան այն եղ-
րակայութեան, թէ բանութիւնն ու անարդարու-
թիւնն են այդպիսի փոփոխութիւններից շատերի
հիմունքները:

Բայց նրանք չեն զբաղւում այն բանով, թէ այս կամ այն պայմաններն, որքան ազդեցում թիւն ունին մասնաւոր անհատներին սեփականատիրական զրուծեան վրայ: Սոց.-դեմոկրատները բնութւնում են մասնաւոր անհատների դոյքը, որպէս Ֆակտ և վերաբերւում են դէպի նա յարդանքով: Այո, նրանք այնքան յարդում են այդ գոյքի սրբութիւնը, որ նրանց տիրապետութեան ժամանակ զոգութիւնը մահացու մեղք է համարւում:

Յեղ. յաղթութեան միջոցին Փարիզի բոլոր փողոցների անկիւններն կախած էին՝ «La mort aux voleurs!» (մահ դողերին) ազդարարութիւնները:

1832-ին Լիօնում բանւորների ապստամբութեան ժամանակ, մի մարդ մեղադրւում էր ուրիշի կայքը իւրացնելու մէջ և նա սպանւեց հերթապահ բանւորի ձիւքով:

Այնքա՞ն արհամարհած «Կոմմունայի» տիրապետութեան ժամանակ ամբողջ Փարիզում, այդ անժայր ու փառահեղ մայրաքաղաքում, ոչ գողեր երևան եկան և ոչ էլ անբարոյական ուղիկներ. Բընոբոշ է, որ երբ 1858-ին վերոյիշեալ ազդարարութիւնները կրպղրին Փարիզի փողոցների անկիւններում, Փարիզի Ռոտշիլդն անապարանօք փախաւ քաղաքից...

Իբրօք, չի կարելի տեսլ, թէ մասնաւոր սեփականութեան անձեռնմխելիութիւնը սրբու-

թեամբ պահպանւեց, բայց ալդտեղ Սոց.-դեմոկրատները մաղաչափ մեղք չունին: Եթէ մի քանի դէպքում մասնաւոր սեփականութեան ոչնչացումն օգտակար կամ անհրաժեշտ է ներկայացնում, էլի Սոց.-դեմոկրատները չեն, որ զբաղւում են զրանով: Նրանք չեն, որ ստիպմամբ առնում են ոմանց տներն ու արտերը, օրինակ, երկաթուղի կամ խրճուղի անցկացնելու համար: Նրանք չեն նոյնպէս, որ ուղարկում են իրանց հարկահաւաքներին (huissier) զրաւելու սրա կամ նրա տան անհրաժեշտ իրերը՝ ապառիկների կամ սերմնացանի համար տւած գումարի տեղ:

Սոց.-դեմոկրատները չեն, որ պաշտպանում են ալսօրւայ երկրի զրութիւնը, որով դուք կաբող էք իւրացնել ուրիշի սեփականութիւնը, միայն եթէ կաբող էք այնպէս տանել գործը, որ չդիպչէք «իրաւական» կարգերին, թէև ըստինքիան շատ էլ անարդար գործ լինէր այդ:

Սակայն Սոց.-դեմոկրատներն իրօք պահանջում են մի սահմանափակում: Նրանք ոչինչ չունեն այն բանի դէմ, որ այս կամ այն մարդը հարկւր հաղարների և միլիոնների տէր է, որոնց նա կաբող է վատնել իւր փողերը կամ բաժանել Սոցիալ.-դեմոկրատները մինչև ալսօր չեն խառնւել այդ բանին, թէև դրա համար շատ անդամ է առիթ ներկայացել:

Սակայն բացի աշխատաւորներից ոչ ոքին չբաժնեցին պատկանին նրանց աշխատութեան պատուընէրը: Ի՞նչ իրաւունք ունի մեռած սեփականութիւնը իւրացնելու աշխատաւոր մարդկանց աշխատութեան պատուընէրը: Ինչի՞ վրայ է հիմնւած ուրիշի վատախիւ սեփականացնելու իրաւունքը: Կամ ինչո՞վ է զանազանուած այդ բանը ճորտատէրերի սեփականութեան իրաւունքից՝ իրենց ճորտերի աշխատութեան պատուընէրի վերաբերմամբ, կամ միջնադարեան աւատական պարոնների իրաւունքներից՝ իրենց սարուկների ձակաի բրանքի արդիւնքին վրայ:

Ճորտերութիւնը միայն ձեւի մէջն է՝ ուրիշ և ոչ մի բանում: Ճորտութիւնն անարդարութիւն էր, ստրկութիւնն էլ էր անարդարութիւն, իսկ կապիտալիստական սեփականութեան իրաւունքը մերձաւորի աշխատանքի պտուղի վրայ— նոյնպէս անարդարութիւն է: Եւ ինչպէս որ եկան այն անարդարութիւնները, այդպէս պէտք է կործանել և կապիտալիստական սեփականութեան իրաւունքը և նրա տեղը պէտք է դրաւէ աշխատաւոր մարդկութիւնը իւր աշխատութեան պտուղները սեփականացնելու բնութան, հետեւաբար, և սրբազան իրաւունքը:

Այստեղ աշխատանքն ու կապիտալը վճռակա՛նապէս կանգնում են իրար դիմաց և խօսում այսպէս.

Կապիտալ.— Ես անհրաժեշտ եմ քեզ, պահանջում եմ քեզնից քա արդիւնաբերութեան մեծ մասը:

Աշխատանք.— Բայց դու իմ ձեռքով ես ստեղծել, դու իմ արդիւնաբերող ես: Բայց ոչինչ դու չես քա տեղը, նրանք, որոնք տիրում են քեզ, թող օգուեն քեզանից: Իսկ եթէ դու մտքիցդ կանցկացնես խնայել ինձ իմ նոր արտադրած բարիքները, այն ժամանակ մի մտանայ, որ ես կարող եմ պահանջել քեզ ամբողջովին, որովհետեւ ես եմ քեզ ստեղծողը: Այդպէս ուրեմն թող ինձ այն, ինչ որ նորից կարգիւնաբերեմ, նա ինձ է պատկանում:

Ինչ էք կարծում այդ երկսի պահանջներից ո՞րն է արդարը: Եւ որի՞ն պիտի ուղղենք մեր համակրանքը,

Սօց-դեմօկրատները բռնում են կենդանի աշխատանքի կողմը:

Միթէ իրաւացի չէ՞ նրանց վարմունքը:

Ամեն մարդ, օվ հիւանդ և անդամալօց չէ, կարող է աշխատել, և պարտաւժ է աշխատել ամեն մէկը, իսկ ով որ չի ուզում աշխատել, նա իրաւունք չունի վայելելու այն, ինչ որ ստեղծել են ուրիշները, աշխատաւոր մարդիկ:

Իսկ եթէ «Կապիտալի բարդաւաճումն» արդարացնելու համար մեղ կասեն, թէ երբեմն կապիտալը կործանում է նախաձեռնողին և թէ

վերջինս շատ բաներում վնասւում է, դրա
դէմ էլ կարելի է վիճել, թէ աշխատանքի ինչի՞ն
են պէտք նախաձեռնողների միջև տեղի ունեցող
մշտական պայքարի—«մրցումի» արդիւնքները: Նրա
ինչ դործն է, ու իւրաքանչիւրն իւր աղապուծիւ-
նքն է քշում և ոչ մի հասկացողութիւն չունի այն
մասին, թէ իրական պահանջ կա՞յ այնքան, որքան
ինքն է հարկադրում արդիւնարեւել: Դեռ կարելի
է լինեցնել և այն, որ կապիտալիստ դասակարգն
իրա ամբողջութեամբ ոչ մի կորուստ չունի, քանի
որ նրա հարստութիւնն օր աւուր աւելանում
է: Եւ վերջապէս պէտք է նկատել, որ բանւոր դա-
սակարգը յայտնի ռիսկ է անում և այն էլ խիստ
մեծ: Երբ գործերը վատ են գնում, գներն ընկ-
նում են, բազմաթիւ աշխատաւորներ մեռնում են ան-
դործ, երբ՝ շնորհիւ այդ հանդամանքի՝ վատանում
է և արհեստաւորների գործը, և առւտրականի,
մերթ դուցէ և գիւղացուներ, —այն ժամանակ բան-
ւոր դասակարգի դրութիւնը խիստ վատթարանում
է և շատերն ընկնում են սարսափելի նե-
ղութեան մէջ:

Ինչպէս յաճախ լրագրներն հաղորդում են սո-
վի համահարակի երեւան գալը, Սա ռիսկ է՞ միթէ:

Բայց ի՞նչպէս վերջ դնել ներկայ կացութեան:
Ամենից առաջ պէտք է նկատել, որ այդ բանը մի-
անգամից յաջողացնել անկարելի է և որ մեր խօս-

քը վերաբերում է բնական-անհրաժեշտ յա-
ջողական բարօրութեանը: Եւ այդ բարօ-
րութիւնն այսպէս են ներկայացնում սօցիալ-դե-
մոկրատները:

Կար ժամանակ, երբ միջին դասակարգը
կողմում էր պետութեան և հասարակութեան հիմ-
քը: Մեքենայի երեւան գալով զարգացաւ խոշոր
արդիւնաբերութիւնն ու համափա հողա-
գործութիւնը. միջին դասի մի նշանաւոր
մասն հաւասարակց վարձու մշակներին, իսկ բան-
ւորների ահագին զանդաժները մնացին գուրս:

Միջին դասակարգն օկսեց կորցնել իւր սե-
փականութիւնը և նրա սեփականութեան կենտրո-
նանալը խոշոր սեփականատէրերի ձեռքում ներ-
կայումս հետզհետէ մեծ ծաւալ է ստանում: Օրրո-
տօրէ դժւարանում են արհեստաւորի կամ մանր-
հողագործի կենսական պայմանները: Որքան փոք
բանում է միջին դասակարգի թիւը, այնքան էլ
աւելանում է վարձու բանւորների թիւը, հետզհե-
տէ ժողովուրդը բաժանւում է երկու մասի—աղ-
քատ և հարուստ:

Հարստութիւնը կենտրոնանում է մասնաւոր
մարդկանց ձեռքին մեծամեծ չափերով, և այդպէս
կշարունակւի մինչև ծայրայեղութիւն: Այն ժամա-
նակ աշխատաւոր ժողովրդի ահագին զանդաժի
համար այդ հակասութիւնը կդառնայ անտանելի

և նա կձգար ջնջել նրան: Ահա այդ միջոցին սոցիալիզմը կստանան է իւր իրաւունքները:

Աշխատանքը պէտք է կանոնաւորապէս բաժանւի ամենքի մէջ և որովհետեւ այդ նպատակն իրագործելու համար պահանջուած է բոլոր կանխիկ հարստութիւնները, հողը, գործարանները, մեքենաները և այլն, ուստի և հարկ է լինում օգտուել սակաւաթիւ մարդկանց միջոցներով ու միլեարդներով, Կարող է պատահել, որ նրանք սիրալոյսով կամքով յանձն առնեն այդ բանը, այդ դէպքում նրանց գոյելի կոմունիստական այդ գործը կհանդիպի խորին երախտադիտութեան և «կլարձատրւին» նրանք, Բայց կարող է և լինել, որ նրանք հակառակ են այդ բանին՝ չենւելով իրենց տրամադրութեան ներքեւ գտնուող բոլոր միջոցների վրայ: Այն ժամանակ նրանք տեղի կտան նոր կազմակերպւող պետական ոյժին, Իրերի նոր դրութեամբ աշխատանքը բոլոր շրջաններում պէտք է բաժանւի կանոնաւոր կերպով, ինչպէս լինում է այժմ մեծ գործարաններում, մեծամեծ կալաւորներում կամ որեւէ հարստութեան մէջ, որ կառավարւում է պետութեան ձեռքով: Այդ դէպքում կվերանան բոլոր ապարդիւն աշխատանքները, և այն աշխատանքը, որ կը կատարւի բնութանը ձեռքով, կլինի խիստ բեղմնաւոր:

Ամեն մարդ կպարտաւորւի աշխատել, Բայց և իւրաքանչիւրը կունենայ ազատ ժամանակ՝ հանգստանալու և իւր զարգացման գործին նւիրելու: Այլեւ ոչ դանդաղ դասակարգները միջեւ տեղի կունենայ ներքին կռիւ, և ոչ էլ պատերազմ դանդաղան աղբիւրի միջեւ:

Ամենքը մաքուր-համայնական միութեամբ կը ձգտեն իրենց դրութեան մշտական բարւոքման, բնատրուած գործը կվերաբերի իրենց սեփական երջանկութեանը, իրենց բարիքին:

Բայց այդ ամենը ապագայի հեռանկարն է միայն և ոչ ոքին ստույգ յայտնի չէ՝ բարեշրջումը իրօք այդպէս կրկատարւի, թէ այլ կերպ: Սակեւ, դա այնքան էլ կարեւոր չէ, միայն թէ սոցիալ-դեմոկրատները հիմնական միտքն ուղիղ լինէր:

50 տարի առաջ, երբ Անգլիացի երկրաչափ Յանթէնսօնը ձեռնարկեց առաջին երկաթուղու շինութեանը, նա անշուշտ չէր երեւակայում շոգեղնացը (լոկոմոտիւ), ճանապարհի դիժը և այլն այնպէս, ինչպէս նրանք կտն ալսոր: Բայց նրա հիմնական միտքն ուղիղ էր և նա նւաճեց աշխարհը: Սոց-դեմոկրատների հիմնական միտքն էլ կ'նւաճէ աշխարհը, քանի որ այդ միտքը համապատասխան է մարդկութեան շահերին: Անարդարութիւն է, որ մեծամասնութիւնն աշխատի և ապ-

րի նեղութեան մէջ, որպէսզի սակաւաթիւ դատարկապօրաների համար սեղօթէ ամենայն բարիք:

Եւ ոչ որ չի ուրանում, որ աշխատանքը կանոնաւորապէս կազմակերպելով, ընդհանուր աշխատանքի պարաւորութիւններով և բոլոր անպէտք աշխատանքների (թնդանօթներ, բէկլամներ ևայլն), վերացմամբ ընդհանուր ժարգիութեան վիճակը անհամեմատ կլաւանայ և ամենքը կվարեն մարդավայել կեանք:

Միտք արէ՛ք մի րոպէ՛ ինչ ահագին նշանակութիւն ունի որեւէ գործի խելացի կազմակերպութիւնը: Կարելի՞ բան էր միթէ ներքին նամակներն ուղարկել 7 կոպէկով, իսկ ամբողջ աշխարհը պրատոյտ եկող նամակները—10 կոպէկով, եթէ մեզանում ամենուրեք լինէին ինքնուրոյն պոստապահներ (ինչպէս վաճառականները գործարանատէրերը ևայլն), եթէ չլինէին մեղանում խելացի կազմակերպւած, ընդհանուր շահերին նւիրւած պոստատները: Իրաւ է, դեռ շատ պակասութիւններ ունեն մեր պոստերը, որոնք ծնունդ են ստանում մեր ժամանակակից հասարակութիւնից,—ստորին ծառայողների վատ վարձատրութիւն, չափաւ լարւած աշխատանք ևայլն: Բայց շատ հեշտ է դրանց վերացնելը:

Նայն նշանակութիւնն ունեն մարդկային գործունէութեան բոլոր միւս շրջանները: Պոստան

այստեղ եւ չիշեցի որպէս ամենապարզ և ամենալաւ մի օրինակ:

Բայց սոցիալ-դեմոկրատների այն կարծիքը, թէ հաղորդակցութեան և արդիւնաբերութեան բոլոր միջոցները յայտնի ժամանակամիջոցից չեւոյ կանցնեն ամբողջ հասարակութեան ձեռքը, ինչպէս այժմ պոստը, երկաթուղին ևայլն, որոնք անցան պետութեան ձեռքը,—այդ կարծիքը մեծ իրարանցումն առաջ բերեց և սկսեցին սոց-դեմոկրատներին մեղադրել, իբր թէ նրանք չեն ընդունում սեփականութեան իրաւունքը և սպառնում են նոյն իսկ «ձանր» մարդկանց ստացւածքին:

Սակայն սոցիալ-դեմոկրատիան չէ, որ զրկում է մանր սեփականատէրերին իրենց սեփականութիւնից, այլ խոշոր կապիտալը խոշոր սեփականատիրութիւնն է, որ զրկում է ժանրերին. խոշոր կապիտալն անդիմադրելի ոյժով ձգում է մանրերին դէպի ինքը և իսկապէս խոշոր սեփականատէրերն են, որ կլանելով մանր կապիտալները, սիտեմատիքաբար ներշնչում են մանր սեփականատէրերի մէջ այն միտքը, թէ սոց-դեմոկրատներն օպտունում են նրանց սեփականութեանը:

Պոչաւ. Եր. սոլա:

Սօցիալ-դեմօկրատիան միայն միջոցն է առաջարկում, որից ժողովուրդը՝ շատ թե՛ թիչ մօտիկ ապագայում, երբ մանր սեփականատերերը կդրվեն իրենց սեփականութիւնից,—կարող է օգտուել՝ զոյութեան աւելի արդար, լաւագոյն պայմաններ ստեղծելու համար.—մի միջոց, որ այն ժամանակ կիօխւի Դա աշխատանքի ամենանպատակաւարմար կազմակերպութիւնն է. դա կոմունիստական համերաշխ տիրապետութիւնն է արդիւնաբերութեան բոլոր ճիւղերի վրայ:

Այդ օրը շատ հեռուն է դեռ այս րոպէից:

Միջին դասակարգին սեփականազուրկ դարձնելը (sic!) ոչ մի միտք չունի.—մի խրտուելակ է այդ, որով մանր սեփականատէրերին պահում են սարսափի մէջ:

Սօց-դեմօկրատիան «մտնր» ժողովրդի խակահան բարեկամն է, նա աշխատաւորների կուտակչութիւնն է:

Հենց ինքը խոշոր սեփականատիրութիւնն է, որ անհաւատար և կատաղի կռիւ է մղում մանրերի դէմ, ճինչև որ տապալէ նրանց:

Սօց-դեմօկրատիան առհաստակ հեռուն է սեփականութեան անյապաղ ոչնչացման մտքից: Նա ասում է միայն, թէ կգայ ժամանակ (ոչ իսկոյն մի ակնթարթում, այլ ատրիճանական դարգացման նախադարձով), երբ ժողովուրդը կօխի պաշտպանել

իրա իրաւունքները իւր աշխատութեան պտուղների վրայ, հակառակ մեր ժամանակակից իրաւունքների՝ ուրիշի վաստակին տիրանալու տեսակէտից: Սեփականատիրութեան կապիտալիստական դադափարը տեղի կտայ աշխատաւոր ժողովրդի սեփականատիրութեան դադափարին:

Սեփականատիրութեան ոչնչացման մասին խօսք չկայ, իսկ վերոյիշեալ բարեշրջման դէմ վիճել անկարելի է:

Մարդկութեան ձգտումներն՝ աւելի և աւելի կատարելագործւելու՝ կանգ չեն առնել սեփականութեան որևէ կէտի առաջ: Եւ եթէ այդ կէտերով ուղում են կանդենցնել մարդկային յառաջողիմութեան հոռտնքը—դա անմտութիւն կլինի: Սեփականատիրական պայմաններն ենթակայ են եղել մշտական փոփոխութիւնների: Այդ փոփոխութիւնները միշտ դէպի կատարելագործութիւն են դիմում. եթէ համեմատենք ժամանակակից պայմանները հին կոմ միջին դարերի սեփականատիրական պայմանների հետ, կր տեսնենք որ դրանք հեռոհետէ բարեփոխւել են, բայց և այժմ դուրի չեն նրանք անարդարութիւններից: Եւ այն փոփոխութիւնները, որ կրճտեն սեփականատիրական իրաւունքների մէջ և որոնց մասին խօսւում է այստեղ, կվերացնեն անարդա-

րութիւնները, որպէսզի այնուհետեւ դուցէ կարողանան առաջնորդել մարդկութիւնը դէպի աւելի բարձր կատարելագոյնութիւն:

Երբ կվերանան մէջտեղից աշխատանքի շահագործման կերպերը և խոշոր կապիտալի տիրապետութիւնը, այն ժամանակ կվերանան աշխարհից և երբեմնի ստրկութեան վերջին մնացորդները: Ամենքը կդառնան ազատ հաւատարմար դիկներ և փոխադարձ յարգանքն ու աջակցութիւնը կտիրէ նրանց մէջ: Այն ժամանակ աշխատաւոր մարդկութիւնը այլևս չի դրկել իւր սեփականութիւնը վաճելիութեամբ հաճութից և իւրաքանչիւրն, ով աշխատում է, կունենայ իւր տրամադրութեան ներքեւ աւելի լաւ սրնունդ, հագուստ, բնակարան, աւելի ազատ ժամանակ հանգչելու և զարգանալու, քան այժմ:

Հապա թող համարձակւի մէկն ասել, թէ սոցալեմոկրատներն անաբար են չէնց զիւղացիները, որոնց աւելի շատ էին զրգուում սոցալեմոկրատներին դէմ, ամենից սակաւ կհամարձակեն մեղադրել մեզ, որովհետեւ մեր զիւղացիք բաւական առողջամիտ են և կարող են լաւ վատից ջոկել: Եւ ամենից լաւ զիւղումը կարելի է դիտել, թէ ինչպէս սեփականատիրութեան պայմանների փոփոխութիւնները բարերար ազդեցութիւն են գործում ժողովրդի վրայ:

Գերմանական զիւղացիք չափազանց վատ գրութեան մէջ չէին լինիլ եթէ դեռ գոյութիւն ունենային հին աւատական կարգերը, եթէ նրանք իրենց սեփական հողի ազատ աշխատաւորը չըլինէին: Նրանք այդ ազատութիւնը ձեռք բերին մի ժամանակ շնորհիւ պետութեան միջամտութեան, որը վերցրեց հին աւատական իշխաններից նրանց սեփականատիրութեան իրաւունքը: Պետութիւնը իտրիտուր դրան վարձատրեց նրանց և զիւղացիներին ինքնուրոյն սեփականատէրեր հրապտարակելով ինքնուրոյն կեանքի համար անհրաժեշտ քանակութեամբ դրամ էլ փոխ տւեց նրանց: Այդ բանը կատարւեց ամբողջ պետութեան, այսինքն նրա բոլոր ազգաբնակչութեան օժանդակութեամբ և ոչ ոք—գէթ ոչ մի սոցիալ-դեմոկրատ դուքս չեկաւ յայտնելու. թէ դա այդպէս չպէտք է լինէր:

Պարելլ բան է միթէ, որ ազատաւժ զիւղացիներն ասեն. «այո, այն ամենը ինչ որ արիք դուք ինձ համար՝ հրաշալի է, բայց եթէ կամենում էք բնդհանուր ժողովրդի գրութիւնն էլ բարւոքել, խոշոր սեփականատէրերի վերաբերմամբ,—առաջ համարձակէք անել այդ բանը»: Այդ չէ կարող լինել: Ընդհակառակն, զիւղացիները կթափոնցեն սոցիալ-դեմոկրատիայի ճշմարիտ էութեան խորերը և սրտանց կհամախմբեն պարզաժ ժողովր-

դական դրօշի շուրջը: Այդ դրօշի վրայ գրւած է իրաւունք աշխատանքի, և որովհետեւ դիւղացիներն իրենք անգաղար աշխատում են, ուստի և նրանք խիստ բարձր կգնահատեն աշխատանքը: Դա հենց նրանց սեփական շահն է պահանջում: Անդործութիւնը դիւղացու ամենամեծ թշնամին է: Ինչպէս քաղաքներում, այդպէս և դիւղերում, անդործութիւնը թոյլատրելի է միայն խոշոր սեփականատէրերին!

Այժմ արդէն շատ նեղութիւններ են մուտք դործում դիւղերը:

Այստեղ այնտեղ կաղմակերպւում են ընկերութիւններ: Գիւղացիք ընդհանուր ոյժերով ձեռք են բերում ձերենաներ: Սրտնում արտացոլում է ապագայում ընդհանուր ոյժերով հողը մշակելու գաղափարը: Ում անհաճոյ են այդ կարգերը, կարող է հանդիստ լինել, որովհետեւ դրանք հեռաւոր ապագայի բաներ են: Սոցիալ-դեմոկրատների խորին համոզմամբ, դալիք սերունդները այդպէս էլ կլինեն: Երբ այդ բարեշրջման պայծառները հասունանան, ժողովուրդը—դիւղացի և քաղաքացի—միահամուռ կպահանջեն, որ արդիւնաբերութեան միջոցները դարձնեն ընդհանուրի սեփականութիւն—հապա եթէ սոց-դեմոկրատները վեր կենան և կանանց հանրացումը պահանջեն! Դրանց այդ նպատակը սարտափելի է:»

Սիրելի ընթերցող, դու այդ մասին լսել կամ կարդացել ես մի տեղ, և դուքէ կարծում ես, թէ սոց-դեմոկրատները կամենում են այդպիսի կարգեր ստեղծել, որ ամեն մի տղամարդ իրաւունք ունենար մէն մի կնոջ վրայ—դա, իրաւ որ, «սարտափելի» բան կլինէր:

Բայց դու կորոզ ես յոյց տալ որւէ քաղաքական կուսակցութեան դոյութիւն, որը խելքեմտքէ դուրս այնդիսի ամենաանպատկառ մի ստրկութիւն ցանկալի համարէր: Դա անկարելի բան է և եթէ մտնենք խնդրի խորքերը, դժւար չի լինիլ համոզւել, որ այդ առասպելն հնարել է նոյն աղբիւրը, որը հնարել է և «բաժանման» հէքիաթը: Այդ հարցի վերաբերմամբ սոց-դեմոկրատները մատաւորապէս հետեւեալ կարծիքին են:

Կնոջ և տղամարդու միջև հողորդակցութիւնը սրբադործւում է փոխադարձ հակմամբ, սիրով:

Բայց լաճախ իրօք սերն է միացնում նրանց: Ինչպէս ստէպ փողը կամ գրա նման այլ «հանդամոնքներ» դառնում են ամուսնութեան շարժառիթը:

Ինչպէս լաչախ այդպիսի դէպքերում հարսանիքից յետոյ ամուսինների միջև ամենաանտանելի կեանք է ստեղծւում: Ինչպէս լաճախ ամուսնութիւնը դառնում է այնքան մրրկոտ, որ հարկ է լինում բաժանւել:

Սօց-դեմօկրատների կարծիքով մեզանում բարոյականութիւնը խիստ մեծ բարձրութեան վրայ կը մնար, եթէ փողի և այլ հաշիւների վրայ չըհիմնէին ամուսնութիւնները: Նրանց կարծիքով շատ լաւ կըլինէր, եթէ անպատշաճ ամուսնութեանց ամուսնալուծութիւնը աւելի հեշտացրած լինէր, քան թոյլ են տալիս այդ այսօրւայ օրէնքներն ու սովորութիւնները:

Այդ ցանկանալի կըլինէր այն պարզ պատճառով, որ հարկադրեալ կենակցութիւնը երբէք լաւ բանի չի հասցնել ամուսիններին: Մի՞թէ կարելի է սօց-դեմօկրատների այդ ցանկութիւնը յանցանք համարել: Այն սօց-դեմօկրատները որոնց ուզում են ներկայացնել ինչ որ հրէշային կերպարանքով, — հինց նրանք են, որ վնուել են, ոսկի կուռքի փոխարէն դահ բարձրացնել Սիրոյ դիցուհուն:

Երբ սերն է մօտեցնում մարդկանց, սուրբ է նրանց միութիւնը. բայց երբ սէրը չքանում է, այն ժամանակ էլ հարկաւոր չեն և աբտաքին լօղերը: Միեւնոյն կարծիքին են և մեր մեծ մտածողներն ու բանաստեղծները և եթէ սօց-դեմօկրատների կարծիքն յանցաւոր է, ապա պէտք է պառւանդաններից ցած բերել Գէօթէի, Շիլլերի և Լեսսինգի տրձանները:

Քանի դեռ այդ արձանները կանգուն են, սօցիալ-դեմօկրատները կարժանանան մեր համակրան-

քին, երբ սրանք կնոջ և տղամարդու յարաբերութեանց միջև սիրուց ջոկ ուրիշ ոչ մի ոյժ չեն ընդունում:

Այդ է պատճառը, որ սօց-դեմօկրատները պոռնկութիւն ամենակատաղի թշնամին են ներկայացնում: Դա մի ամօթալի գրօշմ է ժամանակից հասարակութեան ճակատին: Կրդայ ժամանակ, երբ աղքատութիւնը կամ ազիտութիւնը կոյս-աղջկան չեն դարձնիլ մի փուչ աբարած, երբ ոսկին անկարող կը հանդիսանայ անխղճօրէն սպանելու մարդկային հոգին: Նայեցէք ձերը շուրջը!

Մի՞թէ աշխատաւոր ժողովուրդը կարիք չունի՞ ընտանեկան երջանիկ կեանքի և ի՞նչ դժւարութեամբ է յաջողւում հասնել այդ կեանքին: Երբ հալոն ու մալըր ամբողջ օրն աշխատելով չարաչար, երեկոյեան տուն են դալիս ու ժասպառ, նրանք չեն կարող իրենց կենակցութեան հաճոյքը վայելել: Նապա խեղճ երեխաները: Նրանք յաճախ ամբողջ օրը մնում են երեսի վրայ, իսկ երեկոյեան շատ անգամ ենթարկւում են դեռ ծնողաց զայրոյթին էլ: Նրանց կը թուութեան մասին խօսք անգամ չէ կարող լինել. ծնողաց և զաւակների միջև յաճախ սիրոյ փոխաբէն տիրում է չարակամութիւնը կամ անտարբերութիւնը: Նապա ումից են առաջ գալիս մեր ոճրադոր ծների մեծ մասը. — դրանք խեղճերի անխամ մնացած զաւակներն են,

որոնք եթէ նպատակաբար կը թուրթուն ստանալին, կարող էին հասարակութեան օգտակար անդամներ դառնար Եւ խեղճ մարդը շատ լաւ հասկանում է այդ բանը:

Ժամանակ է, անկեղծօք, վերջ տալու այդ դժբախտութեան:

Շատ դէպքերում, ժանաւանդ բանւոր մարդիկ մեծ ճիգերով ձգտում են պահպանել իրենց քննասնական կեանքը. այնուամենայնիւ դառնում են դեռ մարդիկ, որոնք ասում են, թէ սոց.-դեմ. ուղղում է կործանել բնականիւր: Եթէ ներկայումս, ինչպէս ահաւանք արդէն, քաղաքում է թշուառ ընտանեկան կեանքը, ո՞վ է մեղաւոր դրանում:

Յամենայն դէպս ոչ սոցիալ.-դեմոկրատները:

Եթէ հարուստները սիրուհիներ են պահում, եթէ նրանք իրենց ոսկով հարստացնում են պոռնկասներ պահողներին, եթէ զրանով կործանւում է նրանց բնականական կեանքը, — էլի դրանում սոցիալ.-դեմոկրատները մեղք չունին:

Ներկայումս ժողովող անբարոյականութիւնը միշտակում է անգործ հարուստների անառակութեամբ: Աշխատաւոր մարդկութեան նպատակը պէտք է լինի դուրս քաշել մարդկութիւնն այդ ճահիճից: Այստեղ էլ օգնութեան է հասնում սոցիալիզմը: Եթէ ժողովրդի սեփականութիւնը պէտք է պահպանւի ամեն ահսակ ապօրինութիւններից, եթէ

ոչ որ չպէտք է այլեւ նեղութիւն կրէ, ապա և միայն փոխադարձ սէրը կը միացնէ երկու սեռին, — սէրը կը դադարի վաճառքի նիւթ լինելուց, սիրուհիներն ու պոռնիկները կը ջլանան...

Եւ եթէ ուղղում են մի բանում մեղադրել սոց.-դեմոկրատներին, ապա թող նրան մեղադրեն պոռնկութիւնը և հարճութիւնը վերացնելու, ներկայումս դժուարութիւն ունեցող կանանց հանրացումը ոչնչացնելու մէջ:

Ահա այդ է սեփականութեան ոչնչացման և բնականիւրի ու ամուսնութեան կործանման հարցերի իրողութիւնը:

Սիւրբէս են սոց.-դեմոկրատների հայացքներն ամենադժիշտաւոր հարցերի վերաբերմամբ:

Բայց նախ քան ընթերցողը կարտասանէ նրանց վերաբերմամբ իրա թեր կամ դէմ վերջնական խօսքը, մենք ուզում ենք հարեանցի կերպով շօշափել էլի մի քանի կէտեր:

Եթէ սոց.-դեմոկրատները չունենալին թշուառ մարդկութեան համար ուրիշ միջոցառական բան, բացի այն, որ ապագայում (երբ ներկայ, համարեա անտանելի, պայմանները կը դառնան կատարելապէս անհանդուրժելի), սոցիալիզմը փրկութիւն կը բերէ, ապա այդ միջոցառութիւնը խիստ ոգորմնլի մի բան կը լինէր: Բաւական ժամանակ «այս աշխարհում» ամենազուրկ, հարստահարւող ժողովրդին

մխիթարում էին «միւս աշխարհի» անկեղծութիւններով, բայց եկել ենք այնպիսի մի ժամանակ, երբ ժողովուրդն սկսել է թերահաւատութեամբ վերաբերել դէպի այդ սփոփանքը: Ժողովուրդն իւր դրութիւնը բարւոքելու համար այսօրւանից պահանջում է ո՛չ թէ խօսք կամ խոստովանելք, այլ գործ: Ժողովրդի այդ պահանջը վեհօրէն արտայայտել է Յէյնէն, երբ նա «Ծմերային պատմածքներում» երկնային խաղաղութեան և յոյսի հին երգին ընդդէմ դնում է երկրային պահանջների նոր խօսքերը:

Սօց.-դեմօկրատները (նրանք ամեն աեղ միևնոյնն են) հէնց այսօր էլ ամենուրեք յայտնւում են ժողովրդի շահերի պաշտպան, նրանք պաշտպանում են այդ շահերն, որտեղ հնարաւոր է միայն ներկայ սահմանափակ յօդւածի նպատակից դուրս է բացաւրել սօց.-դեմօկրատների բոլոր ծրագիրը, որի վրայ և հիմնւում է նրանց գործունէութիւնը: Բայց դեռ անհրաժեշտ եմ համարում կանգ առնել մի քանի կանխակալ կէտքի ընկերի վրայ:

Երբ շարժման զլուխ կանգնած բանւորները պատեն առիթով պահանջում են վարձադէնի բարձրացումն, մանր սեփականատէրերն հէնց կարծում են, թէ զրանից ամենաշատ տուեցողներն իրենք են: Նրանք հէնց կարծում են, թէ իրենց ծանր դրութեան պատճառը աշխատանքի բարձր

վարձատրութիւնն է, մինչդեռ նրանց վաւթար դրութիւնն արդիւնք է կապիտալի կատաղի մրցման: Բայց եթէ քաղաքների ու գիւղերի մանր սեփականատէրերը մտածէին և այն մասին, որ իրենք ապրում են միայն իրենց աշակերտների, մշակների, գործակատարների և այլոց աշխատանքով, թէ նուե իրենց սեփական աշխատութեան պտուղով, — այն ժամանակ ցոյց կրտային երկրորդը և այդ դէպքում նրանք էլ պէտք է համաձայնէին, որ իրենց սեփական դրութիւնը կրլուանալ այն ժամանակ, երբ աշխատանքն առհասարակ լաւ վարձատրւի: Նրանց դրութիւնը կրբարւաքւի և հետեեալ հիմունքով:

Մանր նախաձեռնողներն ապրում են ոչ միայն իրենց մօտ ծառայողների աշխատանքով, այլև իրենց սեփական աշխատանքով: Այնուհետև պէտք է ի նկատի ունենալ, որ երբ վարձու բանւորների ահագին զանգւածը վատ է ապրում, դրանից տուեում են ընդհանուրի դրութիւնն ու բոլոր գործերը, մանաւանդ աւելի մանրերը:

Նա, ով աշխատում է լոկ իւր գոյութիւնը պահպանելու համար, նրա ընդհանուր շահերը սերտ յօտերով կապւած են վարձու բանւորի շահերին հետ:

Այդ շահերը պահանջում են, որ աշխատանքի իրաւունքը պաշտպանւի խոշոր կապիտալի գօրութեան դէմ: Բայց այդ, չէ կարելի վարձու բանւորին մեղադրել որ նա էլ ուրիշների նման

ուղղում է Թանգ գնով ծախել իւր ապրանքը—Ֆիզիքական ուժը: Մասնաւոր դէպքերում, ժամանակաւորապէս, լազողում է նրան ստանալ լաւ վարձաւորութիւն և երբեմն պատահում է, որ մանր սեփականատէրն իրօք տուժում է և իւր դրութիւնն համեմատելով այդ երիտասարդների դրութեան հետ (նրանք ստանում են լաւ վարձ է վարում են տնտէր կեանք). բայց նա մոռանում է ամուսնացած բանւորներին: Վարձկան բանւորների սուտը մեծամասնութիւնը գտնւում է ամենախղճալի դրութեան մէջ:

Աշխատաւոր դասակարգների շահերն համեմարաւ են: Դա պարզ երևում է գործադուլներից շատերի միջոցին, երբ մանր սեփականատէրերն անցնում են բանւորի կողմը:

Աշխատանքի վատ վարձատրութիւնը ձեռնաւոր է ինչպէս արհեստաւորներին, այդպէս և գիւղացոց համար: Վատ վարձատրութեան շրջանում գժւարանում է գոյութեան կռիւք և այդ միջոցին խոշոր սեփականատէրերի թիւը արագ կերպով աճում է աւելի քան երբևիցէ, իսկ մանրերը կուլ են գնում նրանց կողմը ի վախ:

Վերջապէս ե՞րբ պէտք է ամբողջ աշխատաւոր մարդկութիւնը հասկանալ իւր շահերի համեմարաւութիւնը:

Հէնց նոյն բանն է կատարւում և աշխատութեան օրը կարճեցնելու համար: Բժիշկներն ութ ժամեայ բանւորական օքն համարում են ամենալարմար:

Ով 8 ժամ լաւ կաշիտի—իսկ սոց.-դեմոկրատները իւրաքանչիւրից պահանջում են լաւ աշխատանք,—նա կարող է իւր պարտականութիւնը կատարած համարել և կատարել իրաւունք ունի մի քանի ազատ ժամեր նւիրելու իրա հանգստութեանը, զարգացման գործին, բնականական կեանքին:

Բայց հէնց այն մարդիկ, որոնք բարձրաձայն աղաղակում են բանւոր դասակարգի «ծուլութեան» մասին, երեսները շուռ կրտան, եթէ առաջարկէք իրենց օրական 8 ժամ աշխատել: Եթէ յաջողի սահմանափակել բանւորական ժամերը ցանկալի չափով, այն ժամանակ դրա շնորհիւ կրթաբարձրի բոլոր աշխատաւոր մարդկութեան դրութիւնը: Առանց երկար-բարակ բացատրութիւնների էլ պարզ է այդ:

Դա գժւար է իրագործւում գիւղատնտեսութեան մէջ, ուր հարկ է լինում խնամել տաւարը և երբեմն էլ, ինչպէս օրինակ հունձքի ժամանակ անհրաժեշտ է լաւաժ ու յարատե աշխատանք: Բայց եթէ յաջողի աստիճանաբար պակասացնել աշխատանքի ժամերը գիւղատնտեսութեան

մէջ, դրանից կբարեփոխուէր ամբողջ հողագործ աղ-
գաբնակութեան դրութիւնը:

Որքան աւելի շատ մօտաք կը գործէ մեքենան
գիւղատնտեսութեան մէջ, այնքան վաղ կիրագործ-
ւի այդ բանը:

Այն հանգամանքը, որ վարձկան բանւորներն
յայտնում են աշխատանքի շահերի գլխաւոր
պաշտպան, ոչ մի հիմք չկայ միւս աշխատաւոր
խաւերին անտարբեր կամ թշնամաբար վերաբեր-
ւել դէպի այդ կռիւր:

Ընդհակառակը, բ ո լ ո Ր աշխատաւորները
պէտք է մասնակցեն այդ կռիւն, քանի որ բան-
ւորական շարժման յաջողութիւնները չափից դուրս
կարեւոր են ամբողջ աշխատաւորների համար, և
վարձկան բանւորները, ճշմարիտն ասած, ներկայա-
նում են մ ա Ր Գ Կ ա յ ի ն վ ե Ր ա ծ ն ու թ ե ա ն
փ ա ղ ա ն գ ն ե Ր Ը:

Սակայն յաջողութեամբ կուելու համար ժողո-
վուրդը պարտաւոր է ամենից առաջ կազմա-
կ ե Ր պ ւ ե լ: Եթէ ամեն մէկն իւր յօքը դնէ իրա
ոյժերի վրայ միայն, ոչինչ չէ կարող անել. բայց
երբ ամենքը, որոնք կապւած են բնագիտնուր շա-
հերի հետ, միանաւոր և պաշտպան հանդիսանան
այդ շահերին, այն ժամանակ նրանք մի մեծ ոյժ
կը կազմեն:

Ցախաւելի ամեն մի ճիպտաբ սուսնձին-առան-
ձին շատ հեշտ է կոտրատելը, որքան էլ և շատ
լինին նրանք, բայց մի քանիսը միանգամից չես կա-
րող կոտրել:

Սօցիալ-դեմոկրատներն ուրախութեամբ նկա-
տում են, որ իրենց աշխատանքն այս ասպարիզում
ապարդիւն չի անցնում: Սօցիալ-դեմոկրատ կուսակ-
ցութիւնն այսօր պաակաւելի ոյժ է ներկայա-
ցնում...

...Աշխարհումս ոչ մի ոյժ չէ կարող լեա կա-
ռեցնել նրան, որովհետեւ այստեղ գործը վերաբե-
րում է մարգկութեան մեծամասնութեան շահերին
և միւսնոյն ժամանակ մարդկային վեր գաղափաբ-
ներին:

Երեխան անգամ կրհասկանայ, որ այդպիսի մի
զօրեղ շարժում (ինչպէս յաճախ հակառակորդները
սարսափում են նրանց) իւր արմատները կունենայ
ժողովրդի դրութեան մէջ, որ նա չէ կարող ոչ սա-
կաւաթիւ («ագիտատօր»)-ների ձեռքով ստեղծւել և
չէ էլ ծնունդ ստանալ անմիա ցնորքներից կամ
յանցաւոր կրքերից: Սօցիալ-դեմոկրատիայի համար
նոյն բանը կարելի է ասել, ինչ որ մի ժամանակ
ասւած էր քրիստոնէութեան վերաբերմամբ, այն է՝
եթէ նա թնպէտք է, ապա և իւր անպէտքութեան
մէջ էլ կը չքանայ. իսկ եթէ օգտակար, ապա նա

ճանապարհ կրքանայ իրա համար փուշի և տա-
տասկների միջից:

Արդարեւ, ոսյիալ-դեմօկրատներին համարում
են պետութեան թշնամի, բայց այդ չի
վնասիլ նրանց յաղթական գնացքն: Հապա ուրի՞
թ շնտմի ներսն են սօցիալ-դեմօկ-
րատները:

— Միայն ոչ-ժողովրդականներին և անարա-
հաստատութիւններին պետութեան մէջ:

Երբ ոսյիալ-դեմօկրատները տեսնում են, որ
Ֆրանսիայից մեր ստացած 5,000,000,000 (հինգ
միլիարդ) մի քանի տարւոյն մէջ չքացան, որ չը-
նայած ահագին դոմարին հարկերն էլ չըպա-
կենցան, որ ընդհանրապէս շարունակ մտածում են
նորանոր տուրքեր սահմանել այն ժամանակ,
երբ անուղղակի հարկերից ու մարքերից վաղուց
արդէն թանգացրել են կենսական ամենամանրա-
ժեշտ պիտոյքները, որ հարիւր հողարաւօք մար-
դիկ անգործ թափառում են կամ ստիպւած են
աշխատել ամենաչնչին վարձատրութեամբ, որ միւս
կողմից օղիի, շաքարի և այլն ապահովադրամք
(պրեմիաներ) շարունակ նորանոր արգիւնքներ են
տալիս խոշոր հողատէրերին ու նախաձեռնողներին
— երբ սօց-դեմօկրատները տեսնում են այս ամենը
գտնում են որ պետութիւնը ժողովրդի շահե-
րը չի պաշտպանում:

Եւ երբ նրանք տեսնում են, որ քանի - քա-
նի միլիոններ են ծախսւում ամեն տարի զօր-
քի վրայ և ինչպիսի աննշան մի դոմար՝
ժողովրդի կը թուլեան ու դպրոց-
ների վրայ, — նրանք այդ բանն էլ չեն հաւա-
նում. իսկ երբ նրանց առարկում են, թէ դա ան-
հրաժեշտ է խաղաղութիւնը պահպանելու համար,
նրանք ցոյց են տալիս մշտական ահագին բանակ-
ները, որոնք ընդհանրապէս աւելի վնասում են
խաղաղութեան գործին և որ աղքեւրը, անտարա-
կալս, համերաշխութեամբ կապերին միմեանց հետ,
եթէ դա կախւած լինէր իրանցից, որ նրանց մրտ-
քիցն էլ չի անցկենում յարձակել մէկը-միւսի վրայ,
կոտորել միմեանց և իրենց ձեռքով ոչնչացնել այն,
ինչ որ ստեղծել են դառն աշխատանքով, ինչպէս
որ այդ չի անցկենալ երկու հարեան դիւղերի ժո-
ղովրդի մօքիցը...

Եւ երբ նրանք տեսնում են, որ բանւորների,
մանր առտիճանաւորների, արհեստաւորների և դիւ-
ղացիների որդիք երկու - երեք տարով զրո-
կում են իրենց աշխատանքից՝ սովորելու համար
ա՛յն, ինչ որ հարստի զաւակներ սովորում են
խիստ կարճ մի շոյում և սովորում են
այնքան լաւ, որ մեծաւ մասամբ սպալտկան առա-
նաններ են ստանում: Երբ նրանք տեսնում են, որ
կեանքի ինտոյքի լաւագոյն տեղերն յատկացնում

են սակաւաթիւ արտօնեալներին, իսկ Ֆնացեալ աշխատաւորների բազմութիւնը սեղմուած է յետին դժի վրայ, ալն ժամանակ սօց.-դեմօկրատներն այդ բանն էլ անարդարութիւն են համարում և ժողովրդի շահերին անհամապատասխան. նրանք առաջարկում են ամենքին մատուցանել մի և նոյն տիպէն. որ եթէ նախարարները, բանկիրները և այլոց որդիքը պարտաւորած լինէին 2-3 տարի անցկացնել զօրանոցների մէջ դուցէ երկամեայ և երեքամեայ զինւորական ծառայութիւնը վերացւէր իսկայն:

Եւ երբ սօց.-դեմօկրատները տեսնում են, թէ ինչպէս օտահմոնափակուած են մամուլը, միութիւնները, ժողովները (առանց դրանց ազատութեան ազատ ժողովուրդ գոյութիւն չունի),— նրանց հակառակ են գնում այդ սահմանափակումներին:

Եթէ վերոյիշեալ պատճառներով են սօց.-դեմօկրատներին համարելու պետութեան թշնամի, այդ ոչինչ խօսք աք ժողովրդի թշնամի են:

Այժմ, սիրելի ընթերցող, դու ինքդ գնիր. եթէ դու համոզւեցար, որ սօց.-դեմօկրատների ձգտումները ոչ մի վատ տեղ չեն առաջնորդել մէջ, որ նրանք ժողովրդի կրթութիւնն ու երջանկու-

թիւնն են ցանկանում, — ապա հետէիք նրանց պաշտարներին:

Եթէ անձամբ չես կարող բացատրձակ հրապարակ գուրս դալ, ապա դորժիր մերձուորներիդ շրջանում: Նայի՛ր, որ ընտրութիւնների ժամանակ ապօրինի ճնշումներ, սպառնալքներ, խտրումներ տեղի չունենան:

Եւ երբ սօց.-դեմօկրատների հակառակորդները նորից կդան քեզ մօտ իրենց ստեղծ ու զբոսարտութիւններով — մի՛ հաւատալ նրանց:

Եթէ դու չես համաշխուհում այս ամենը բացէ ի բաց ասել հրապարակաւ — թէ և չքանք դու անմաքաութիւններ են, — դոնէ պատմիր քո շրջակին, քո բարեկամին կամացուէ ձայնով: Առաւ նրանց, որ սօց.-դեմօկրատիտն աշխատաւորներին կուսակցութիւնն է և որ նա կարող է լինել իր զերծ չէ թերութիւններից, բայց միշտ ազնիւ և սրտաբաց ձգտում է դէպի բնական բոլորութեան բարօրութիւնը:

Ես մի նոր երգ, շատ սիրուն երգ —

հուզեմ երգել ձեզ, աղբէրք:

Ուղում կնք մենք ստեղծել, ահա,

Երկնի դրախտն երկրի վրա:

- 1) Ս. ԼԵՆԻՆ. Պետութիւնն եւ յեղափոխութիւնն.
- 2) Ս. ԼԵՆԻՆ. Իմպերիալիզմ.
- 3) Գ. ՄԱՐԿՍ. Ցեղափոխութիւնն եւ հակաշեղափոխութիւնը Դեմոկրատիայում:
- 4) Գ. ՄԱՐԿՍ. Բաղադրական պատեղազմը Ֆրանսիայում:
- 5) ՎԼՈՒՑԿԻ. Գ. Մարքսի տնտեսական ուսմունքը:
- 6) ՊԼԵԽԱՆՍԿ. Մարքսիզմի հիմնական խնդիրները:
- 7) ՊԵՐՈՎՍԿԻ. Ցարիզմն եւ յեղափոխութիւնն:
- 8) Պ. ԼԵՖՈՐԴ. Բուրժուազիայի հայրենասիրութիւնը:
- 9) ԿՕԼԼՕՆՏԵՅ. Ընտանիքն եւ կոմունիստական հասարակութիւնն:
- 10) ՅԲՕՑԿԻ. Հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնը.
- 11) ԿԼԵՆԵՎ. Իմպերիալիզմն եւ Բալկանեան Հանրապետութիւնները
- 12) ԼԻԲԿՆԵՆՏ. Շրկու աշխարհ:
- 13) ԿՐՈՒՊՍԿԵՆ. Ժողովրդական կըթութիւնն ու դեմոկրատիան:
- 14) ՏԲՕՑԿԻ. Ժան Ժորէս:
- 15) ՔՐ. ԷՆԴԵԼՍ. Կոմունիզմի սկզբունքները (Կոմունիստական Մանիֆեստի նախնական խմբագրութիւնը):